

УДК 347.775

Г. О. Сляднева

аспірантка кафедри підприємницького та комерційного права ОНЮА

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Безліч точок зору на поняття і ознаки комерційної таємниці учених — економістів і правознавців, відсутність чіткого законодавчого регулювання цих питань, а також мінливість і суперечливість законодавчої бази свідчать про актуальність дослідження комерційної таємниці суб'єктів господарювання.

Комерційно цінна інформація не є доступною для всіх суб'єктів. Саме це і визначає попит на неї, формує інформаційний ринок. Володіння інформацією при ринкових відносинах, які бурхливо розвиваються, надає можливість підприємцю передбачати кон'юнктуру ринку, угадувати несприятливі наслідки і в результаті діставати великий прибуток (на що і націлена підприємницька діяльність). Таким чином, володіння комерційно цінною інформацією в умовах ринку виступає одним з істотних факторів конкурентноздатності суб'єктів господарської діяльності. Це положення є ключовим при визначенні права суб'єктів господарювання на комерційну таємницю, тобто відомостей, що її складають.

Закон захищає право суб'єктів господарювання на комерційну таємницю, що є об'єктом інтелектуальної власності. Право на комерційну таємницю має особливе значення, тому що саме від його реалізації залежить внутрішня захищеність суб'єктів підприємницької діяльності. Однак для того, щоб належним чином захистити відомості, які складають комерційну таємницю, треба визначити поняття і виявити основні ознаки комерційної таємниці. Як вірно помічає Н. О. Саніахметова, не всяка підприємницька відносина обов'язково є конфіденційною. Не всяка інформація, розкрита в конфіденційних відносинах, обов'язково складає комерційну таємницю. Тому важливо встановити, що складає зміст комерційної таємниці [1].

В Україні тільки починає формуватися законодавча база, яка регулює комерційну таємницю, у той час як за кордоном уже накопичений достатній досвід. Так, американський дослідник Б. Аткинс вважає, що в 1995 році в США більш 70% промислових технологій знаходилися в режимі комерційної таємниці [2]. Щорічно збитки від крадіжки відомостей, що складають комерційну таємницю, складають приблизно два мільярди доларів США. Це свідчить про те, що законодавча база західних країн щодо захисту комерційної таємниці теж далека від досконалості.

Певний науково-дослідний інтерес викликає поняття комерційної таємниці серед широкого кола вчених. Так, російський учений Е. Соловйов вважає, що комерційна таємниця — це економічні інтереси та відомості про різні сфери виробничо-господарської, управлінської, науково-технічної, фінансової діяльності фірми, що навмисно приховуються з комерційних міркувань і охорона яких обумовлена інтересами конкуренції та можливою загрозою економічної

діяльності фірми. Комерційна таємниця виникає тоді, коли вона є інтересом для комерції [3].

Вітчизняні дослідники Ю. Плаксин та Ю. Макогон вважають, що комерційною таємницею є будь-яка ділова інформація, яка має для підприємства реальну або потенційну цінність на комерційних підставах, витік якої може завдати йому шкоди; не є загальновідомою на законних підставах; відповідним чином позначена, і підприємством вживаються відповідні заходи щодо збереження її конфіденційності; не є державною таємницею та не захищається авторським та патентним правом; не стосується негативної діяльності підприємства, що здатна завдати шкоди суспільству, порушення законів, неефективної роботи, адміністративних помилок, забруднення навколишнього середовища тощо [4].

А. Фатьянов, вивчаючи сутність таємниць, надає визначення комерційної таємниці як науково-технічної, комерційної, організаційної та іншої інформації, що використовується в підприємницькій діяльності та має реальну або потенційну економічну цінність [5].

М. М. Рассолов, В. Д. Елькін, І. М. Рассолов визначають комерційну (підприємницьку) таємницю як управлінську, виробничу, науково-технічну, фінансову, економічну, торгову й іншу документовану інформацію, що використовується для досягнення цілей підприємницької діяльності одержання прибутку, запобігання збитку і упущення вигоди, одержання добросовісної переваги над конкурентами, яку підприємець відносить до конфіденційної [6].

В англомовних юридичних словниках комерційна таємниця (trade secret) визначається як відомості, що є захищеними від несанкціонованого доступу, які можуть становити будь-які формули, моделі, зразки, інформаційні компіляції, що використовуються в бізнесовій (комерційній) діяльності та дають особі можливість отримати переваги над конкурентами в бізнесі [7].

Поняття комерційної таємниці визначено на законодавчому рівні в деяких країнах. Так, в Німеччині поняття комерційної і виробничої таємниці найбільш повно сформульоване в параграфі 404 Закону про акціонерні товариства і параграфі 85 Закону про підприємства. Немає чіткого визначення відомостей, які складають комерційну таємницю, також немає визначення самого терміна «комерційна таємниця». У Китаї «підприємницькі таємниці» регулюються статтею 10 Закону проти недобросовісної конкуренції. До них відноситься технічна і бізнес-інформація, що не є публічною, може приносити економічну вигоду особі, яка має право на ці таємниці, є практичною й стосовно якої особа вживала заходів для захисту її конфіденційності. У США комерційна торгова таємниця розуміється як будь-яка комерційно коштовна інформація або у формі винаходу (машина чи процес), або у формі теоретичної промислової чи комерційної ідеї, чи плану. Визначення «торгової таємниці» дається в Однаковому Законі США про торгову таємницю, що був прийнятий, щонайменше, у 35 штатах [8].

У законодавстві Австрії під комерційною таємницею розуміється «закрита інформація». Для того, щоб інформацію віднести до цієї категорії, вона має відповідати таким ознакам: особливий комерційний інтерес підприємства у зберіганні цієї інформації як таємної, тобто вона має певний комерційний інте-

рес для її власника; охороняється за допомогою спеціальних заходів; особливі умови зберігання; обмеження кола осіб, що мають право доступу до цієї інформації; наявність захисту від її вільного обігу всередині підприємства; встановлення відповідальності безпосередніх носіїв комерційної інформації — службовців підприємства [9].

У Фінляндії під комерційною таємницею розуміють відомості, що підлягають зберіганням в таємниці; а саме: технології виробництва; схеми та креслення окремих вузлів та готових виробів; коло клієнтів; рівень цін та розмір знижок з преїскурантних цін; бюджет фірми та інші дані, за умов, якщо при їх отриманні конкурентами або третіми особами, можуть спричинити збитки фірми або сприяти успіху конкурентів [10].

Аналіз законодавства зарубіжних країн про захист комерційної таємниці показує, що є п'ять її основних ознак:

- 1) комерційна таємниця є інформацією;
- 2) ця інформація має бути абсолютно або відносно таємною;
- 3) інформація має бути придатною для промислового або комерційного використання;
- 4) власник інформації повинен вживати певні дії, які доводять його зацікавленість у зберіганні цієї інформації як таємної;
- 5) власник цієї інформації повинен бути зацікавлений у відповідній правовій охороні та мати справжній економічний інтерес.

Україна, на відміну від вказаних держав, не має такого багатого досвіду, тому що довгий час у цій галузі не здійснювалися дослідження. Більш того, комерційна таємниця не визнавалася об'єктом цивільних правовідносин.

Законодавство України у сфері конфіденційної інформації складають Конституція України, відповідні Закони України, підзаконні акти, міжнародні договори України, принципи і норми міжнародного права.

У ст. 54 Конституції України вказано: «Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом».

У ст. 30 Закону України «Про інформацію» конфіденційна інформація визначається як відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням, відповідно до передбачених ними умов [11].

Легальне визначення терміна «комерційна таємниця» у законодавстві України міститься в ч. 1 ст. 30 Закону України «Про підприємства в Україні» — це відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства, що не є державною таємницею, розголошення (передача, витік) яких може завдати шкоди його інтересам [12].

Вітчизняне законодавство, як і законодавство багатьох країн, не дає вичерпного переліку відомостей, які відносяться до комерційної таємниці. Згідно з ч. 2 ст. 30 Закону України «Про підприємства в Україні» склад і обсяг відомостей, які становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту визначаються керівником підприємства [13].

Відомості, які не можуть складати комерційну таємницю, визначаються в постанові Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» [14].

Слід звернути увагу на те, що визначення комерційної таємниці в Законі України «Про підприємства в Україні» не зовсім відповідає міжнародно-правовим актам, зокрема Угоді Світової організації торгівлі (СОТ — TRIPS) «Про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності», прийнятій у 1994 році. У ст. 39 Угоди було визначено ознаки, за яких інформація набуває статусу нерозкритої. Інформація є нерозкритою, якщо вона:

1) є таємною, у тому розумінні, що вона як єдине ціле або в точній сукупності та поєднанні її компонентів не є загальновідомою або легкодоступною для осіб у колах, що мають справу з вказаним видом інформації;

2) має комерційну цінність через те, що вона є таємною;

3) є об'єктом достатніх для певних обставин заходів із збереженням її у таємниці особою, яка законно здійснює контроль за цією інформацією.

Аналогічні ознаки для таємної інформації викладено в Модельних положеннях про захист проти недобросовісної конкуренції 1996 р., прийнятих ВОІВ [15].

Аналізуючи практику міжнародного регулювання комерційної таємниці, український учений Ю. Капіца визначає, що терміни, які знаходяться в Угоді TRIPS: «нерозкрита інформація», «таємна інформація» Модельних положень є синонімами вживаємого в українському законодавстві поняття «комерційної таємниці» [16].

Ці положення були враховані при розробці нового Цивільного та Господарського кодексів України. У главі 46 нового Цивільного кодексу України є норми, що регулюють право інтелектуальної власності на комерційну таємницю. У ст. 505 надається визначення комерційної таємниці, що близьке за змістом з визначенням «нерозкритої інформації» в Угоді TRIPS: комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [17].

У ст. 162 Господарського кодексу України визначається, що суб'єкт господарювання є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володільць інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності [18].

Можна помітити єдину відмінність визначення режиму комерційної таємниці у ст. 162 Господарського кодексу України з визначенням нерозкритої інформації Угоди TRIPS — згідно з Господарським кодексом України необхідним є неволодіння інформацією третіми особами. Вказане положення потребує заміни на «незагальновідомість інформації».

На підставі аналізу літератури і законодавства можна запропонувати таке визначення комерційної таємниці суб'єкта господарювання — це будь яка відповідним чином позначена інформація, яка пов'язана чи використовується у його господарській діяльності, має реальну або потенційну цінність, що надає можливість суб'єкту господарювання отримувати перевагу над конкурентами через її незагальновідомість, охороняється за допомогою спеціальних заходів та за неправомірне розголошення, збирання чи використання якої наступає юридична відповідальність.

Для удосконалення правового захисту комерційної таємниці вважаємо доцільним прийняття спеціального закону про комерційну таємницю. У нормах цього закону необхідно більш детально розвинути положення Цивільного та Господарського кодексів, врегулювавши: поняття комерційної таємниці; механізм віднесення відомостей до комерційно цінної інформації; перелік відомостей, що не можуть складати комерційної таємниці; права й обов'язки учасників інформаційних відносин, пов'язаних із комерційною таємницею; відповідальність за порушення законодавства про комерційну таємницю.

Зараз, коли Україна має намір стати членом Європейського Союзу, Всесвітньої Торгової Організації та інших міжнародних організацій, важливо сформулювати в Україні законодавчу базу, що буде відповідати міжнародним стандартам та відкривати нові можливості до інтегрування у світову економіку.

Література

1. Саниахметова П. А. Правовая защита конкуренции в предпринимательстве Украины. — Одесса: АО Вахва, 1998. — С. 176.
2. Сергеева О. Поняття та ознаки комерційної таємниці // Підприємство, господарство та право. — 2001. — № 2. — С. 36.
3. Соловьев Э. Я. Коммерческая тайна и её защита. — М.: Ось-89, 2002. — С. 8.
4. Плакин В., Макагон Ю. Коммерческая тайна: Правовые проблемы // Государство и право. — 1992. — № 8. — С. 75.
5. Фатьянов А. Тайна как социальное и правовое явление: Её виды // Государство и право. — 1998. — № 6. — С. 5-14.
6. Рассолов М. М., Олькип В. Д., Рассолов И. М. Правовая информатика и управление в сфере права. — М.: Юрист, 1996. — С. 344.
7. Сергеева О. Вказ. праця. — С. 36.
8. Саниахметова Н. А. Вказ. праця. — С. 201-202.
9. Рощин А. Защита коммерческой тайны и благоприятные условия для предпринимательства // Эко. — 1993. — № 6. — С. 139.
10. Рощин А. Вказ. праця. — С. 140.
11. Про інформацію: Закон України від 02.10.92 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.
12. Про підприємства в Україні: Закон України від 27.03.91 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 24. — Ст. 272.
13. Там само.
14. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів № 611 від 09.08.93 р. // Збірник постанов Уряду України. — 1993. — № 12. — Ст. 269.
15. Сергеева О. Вказ. праця. — С. 38.
16. Капіца Ю. М. Проблеми правової охорони комерційної таємниці, наукової та конфіденційної інформації в праві України // Реферативний огляд діючого законодавства України та практики його застосування / Регіональний центр АПІ України. — К., 2000. — С. 175-199.
17. Цивільний кодекс України // Голос України. — 2003. — № 45-46.
18. Господарський кодекс України // Голос України. — 2003. — № 49-50.